

Bevar Roskildes brutale mesterværk

SØREN VADSTRUP

Vikingskibshallen i Roskilde er et arkitektonisk mesterværk, der bør rives ned – men genopbygges i samme form, ligesom et japansk tempel.

Søren Vadstrup er arkitekt m.a.a. og lektor på KADK. Frivillig i museets bådelaug og bygmester for vikingskibskopierne 'Roar Ege' og 'Helge Ask'.

NÅR MAN TALER om *brutalisme* inden for arkitekturen, har det ikke noget at gøre med, at man selv eller arkitekten opfører sig groft eller ligefrem dyrisk. 'Brutalistiske' bygninger i beton, der blev frembragt 1950-1970, er karakteriseret ved, at det rå aftryk af betonens støbeforskalling indgår som et vigtigt arkitektonisk element.

Det kan rent faktisk godt se ret forfinet og elegant ud. Ikke mindst fordi et andet typisk træk ved brutalistiske bygninger er, at de består af tydeligt sammensatte, geometriske bygningsdele.

Det gør en af de smukkeste, mest udtryksfulde og rendyrkede brutalistiske betonbygninger i Danmark i høj grad: Vikingskibshallen i Roskilde, tegnet af arkitekten Erik Christian Sørensen i 1963 og opført i 1968.

Det var den schweizisk-franske arkitekt Le Corbusier, der i 1920'erne som en af de første bevidst benyttede betonens upudsede og let ujævne overflader med et tydeligt aftryk af den støbeform (forskalling) af brædder, som betonen og jernbetonen støbes i.

På fransk blev teknikken benævnt *béton brut* – direkte oversat til dansk: *rå beton*. Men for de mindre franskkyndige englændere, og måske også med et glimt i øjet, blev det snart 'oversat' til *brutalisme* og sågar til fransk som *brutalism*. 'En bygning i rå beton' havde måske været et mere passende navn på dansk.

KULTURKAMP. Dansk Folkepartis Alex Ahrendtsen vil have Vikingskibshallen i Roskilde jævnet med jorden. Dagens kronikør ser den som et arkitektonisk mesterværk i klasse med Jørn Utzons Sidneyopera. Foto: Jens Dresling

I DEN NORDISKE udgave er brutalismens bygninger i rå beton langt mere lette og elegante end i resten af Europa og verden, men Vikingskibshallen slår alt. Jernbetonkonstruktionen bestående af søjler og dragere (bjælker) er dimensioneret ned til et minimum og fremtræder næsten, som om er den bygget af træ (limtræ). Det er japansk og dansk på samme tid. På den måde har konstruktionen stor lighed med Erik Christian Sørensens eget hus fra 1954, der netop er bygget af

søjler og dragere af limtræ, der er samlet på stort set samme måde som Vikingskibshallens bæresystem i beton.

Begge huse har ingen bærende ydervægge eller skillevægge, hvilket er genialt som ramme for en udstilling af 5 spinkle skibe i et kæmpe rum, hvor det samlede fund kan overskues på én gang. Som et yderligere virkemiddel kan de to bedst bevarede skibe stå som udtryksfulde silhuetter mod den store nordvendte glasfacade, skudt lidt ud i vandet, så man

samtidigt oplever fjordens vandflade, kyster og himmel, dens vejr og vind – hvorved skibenes rette element bliver helt nærværende. Tagets store udhæng skærmer for det direkte sollys, og sammen med de markante ovenlys har huset et utroligt lyst og let udtryk.

Selv de fire meget kraftige betontrapper, i et ens design med to distinkte knæk, virker trods deres voldsomme tyngde helt lette og graciøse.

BRUTALISMEN HAR i øjeblikket sit navn, sine betonkonstruktioner og sin rå overflade karakter imod sig – og jeg skal da også selv være den sidste til at prise de 'brutalistiske' og anmassende betonhuse, der har fundet vej til vore historiske bykerner. På hovedgaden, Algade, i Roskilde ligger der eksempelvis 7-8 virkelig slemme eksempler. Men der findes også smukke betonbygninger, hvor vi også må kikke ud over den nære histories næsetip og betonens generelt dårlige ry.

I den vestlige verden er der for tiden en bevægelse, hvor 'almindelige mennesker' reagerer over for 'ekspertvældet'. Den bevægelse giver sig også udslag i arkitekturen. Vikingskibshallen i Roskilde har således for nylig været genstand for 'folkets dom' i skikkelse af blandt andre politiker Alex Ahrendtsen (mf og kulturordfører for DF), der i Politiken har karakteriseret bygningen som »for at sige det pænt, en rædsel fra sidst i 60'erne,

I stedet for den nuværende bygning forestiller kulturordføreren sig et »ikonisk museum i vikingestil«

langt hen ad vejen er enige. Og kigger man for eksempel på arkitekturen, er politikerne ofte slet ikke inde over at beslutte, hvilke stilarter der skal fremmes. Arkitekterne har i alt for vidt omfang selv fået lov til at bestemme, hvad der skal bygges. Det er derfor, vi har fået de der modernistiske betonrædsler spredt ud over hele landet. De har i høj grad været båret af en ideologi, hvor mennesket er blevet en lille brik i et stort ideologisk spil.

SOM ARKITEKT, og derfor på 'ekspertsiden', er jeg faktisk slet ikke uenig i denne reaktion. Det har været et af arkitektfagets allerstærkeste kendemærker frem til omkring 1960 at udvise et højt historisk, demokratisk og socialt engagement gennem arkitekturen. Se blot på de fantastiske smukke, grønne, gode og billige boligområder, i fin overensstemmelse med

som ikke fortæller visuelt, at dette er en helt enestående vikingeatraktion.

I stedet for den nuværende bygning forestiller kulturordføreren sig et »ikonisk museum i vikingestil«. Om arkitekterne siger kulturordføreren: »Ja, det er en indspist klike, som

... Bevar Roskildes brutale mesterværk

historien, der blev bygget i mursten overalt i Danmark i årene 1930-1960. Herefter gik det galt, både med den historiske dimension og med kvaliteten i byggeriet, selv om vi heldigvis også har mange fine og gode arkitekttegnede bygninger og byggerier fra velfærdssamfundets tidlige år.

Men hvis befolkningen vil have mere magt over eksperterne, må den, paradoksalt nok, også lytte til eksperterne, og ikke bare forkaste kvalificeret viden og ekspertise – frem for følelser og overfladiske strømninger. Og eksperterne, her i form af arkitekterne, må genfinde deres historiske og sociale engagement – ikke for at logre for folket og blive dets skødehund, men for at hjælpe med at opsætte nye svar og løsninger på de mest påtrængende spørgsmål og problemer for vores fysiske og sociale rammer i byer, landsbyer og bygninger, nu og i fremtiden.

Et bud fra denne 'ekspert' er, at vi skal skabe et nyt sammenhold, og mindske rodløsheden, ved at passe bedre på og udvikle vores danske kulturarv, både den fysiske og den immaterielle, i harmoni med historien og de klassiske materialer og håndværksmetoder.

PÅ KUNSTAKADEMIETS Arkitektskoles afdeling for Kulturarv, Transformation og Restaurering har vi tre kriterier for et godt hus – både for de nye, som de studerende – og andre – tegner i dag, og for de restaureringer og ombygninger, vi foreslår på eksisterende bygninger: De skal være *stedsspecifikke*, dvs. indlevet i det konkrete sted, de skal bestå af gode og kendte materialer med lang levetid, og de skal have *sjæl og atmosfære*.

“
Af danske modernistiske betonbygninger er Vikingskibshallen efter min mening i klasse med Jørn Utzons Sidneyopera

brutalistiske bygning rent faktisk godt leve op til på formen vis, selv om arkitekturen i sig selv ikke prøver at ligne andre bygninger på stedet. Det stedsspecifikke skal derimod ses i forholdet til de fem Skuldelev-skibe af træ, som bygningen er specifikt 'kurateret' til, som et af de første af sin art i Danmark.

Uden at fremvise så meget som én eneste stump træ i selve bygningen får Erik Christian Sørensen huset og skibene til at supplere og komplettere hinanden. Det er gjort helt bevidst, for at vikingeskibenes fornemme træteknologi og elegante former af træ skal stå så klart som muligt, uden konkurrence. Betonens synlige aftryk af forskallsbrædderne skal til gengæld vise vor tids brug af træ, på en moderne og lige så kvalificeret måde. Erik Christian Sørensen modtog da også af samme grund *Træprisen* i 1969 for sit 'brutalistiske' betonhus.

OGSÅ PÅ ANDRE måder bringer Vikingskibshallens arkitektur nogle vigtige bevidstgørelser ud til museets besøgende: Vi skal vi-

Vikingskibshallen kan umiddelbart kun leve op til det sidste kriterium, som beskrevet ovenfor – når vi nu, her allerede 47 år efter opførelsen, ser store tekniske problemer med betonen. Dem skal jeg vende tilbage til.

Men det stedspecifikke kan den brutalistiske bygning rent faktisk godt leve op til på formen vis, selv om arkitekturen i sig selv ikke prøver at ligne andre bygninger på stedet. Det stedsspecifikke skal derimod ses i forholdet til de fem Skuldelev-skibe af træ, som bygningen er specifikt 'kurateret' til, som et af de første af sin art i Danmark.

se og forstå fortiden i en klar nutidig sammenhæng, uden overromantisering eller overfortolkning af historien. Vikingskibsmuseets satsning på at supplere museet med videnskabeligt underbyggede, håndværksmæssigt korrekte, sejlene kopier af de fem vikingeskibe, i deres rette element, ude på vandet, fuldstændiggør denne filosofi.

Samspeilet mellem bygningen, de stillede skibe og det videnskabelige og håndværksmæssige miljø, der er skabt rundt om disse, 'løfter' efter min mening Vikingskibshallen op i en særklasse af mesterværker, der bl.a. tæller den schweiziske arkitekt Peter Zumthors museumsbygninger i Bregenz og i Chur i Schweiz samt Columba-museet i Köln.

Det er bygninger og museer, man rejser hen til, for at se i sig selv. Af danske modernistiske betonbygninger er Vikingskibshallen efter min mening i klasse med Jørn Utzons Sidneyopera og Johan Sprecelsens Grande Arche i Paris. Begge har, i forlængelse af betonens problemer med at 'stå ude om natten', beklædt ydersiderne med glaserede klinker. Sørensens hus toner rent flag og viser den rå beton, som den er – og må derfor i dag lide for skønheden i de lette og spinkle former.

HER ER VI så fremme ved Vikingskibshallens store tekniske problemer i dag, og hvad vi efter min mening kan gøre ved disse.

Brutalismens tre største arkitektoniske og tekniske problemer er afgjort den usikre udvendige patinerings, med sorte og grønne skjolder og striber, især i det danske klima. For det andet jernbetonens begrænsede levetid, fordi regnvand

og fugt trænger ind til jernene inde i betonen, hvorved disse rustet og sprænger betonen.

Situationen er her yderligere forværret ved, at Vikingskibshallen blev plastikmalet i 1990'erne, i et forsøg på at holde fugt og vand ude. Den tykke maling har også sløret betonens oprindelige rå overfladekarakter. For det tredje jernbetonens ringe varmeisoleringssevne og de medfølgende indeklima-problemer.

Patineringsen må vi efter min mening acceptere og vænne os til som en del af brutalisme-arkitekturen, i lighed med patineringsen af tegltage og murstensfacader på ældre huse generelt. Men energiforholdene og den forvitrede jernbeton har jeg et bud på en løsning af.

DET, JEG FORESLÅR, er at rive Vikingskibshallen delvis ned, dvs. alle de skadelidte materialer og konstruktioner – og herefter genopbygge bygningen på samme sted med det samme udseende og med de samme konstruktioner. Blot i bedre materialer, med en længere holdbarhed. Formmæssigt har vi jo tegningerne fra 1969 og kan evt. supplere med opmålinger inden nedrivningen. Alle ved, at det at bygge i beton, tilmed i havvand udsat for frost, ikke holder evigt, men i dag regner man med, at Storebæltsbroen og Øresundsbroen vil holde i 100-120 år, takket være forbedret beton og en bedre placering af armeringsjernene. Til den tid, omkring 2140, kan man så gentage processen.

I Vikingskibshallens meget spinkle dimensioner i bl.a. de udvendige betondragere og udhæng, der er en vigtig del af det arkitektoniske udtryk, vil armerings-

“
I Japan bliver de traditionelle shintohelligdomme revet ned og bygget op på ny hvert tyvende år

af de fem originale skibsfund, mens byggeprocessen foregår. Det er formentlig både nemmere og billigere end at flytte skibene.

ER DENNE LØSNING så forenelig med Vikingskibshallens status som fredet bygning? Ja, der er adskillige eksempler i Danmark på, at man har nedrevet og genopbygget fredede bygninger, med anvendelse af så meget som muligt fra den gamle bygning.

Et fredet bindingsværkshus i Hørsholm, Fuglsanghus, blev i 1979-80 nedrevet, flyttet og genopført totalt – og er fortsat fredet. En hovedbygning til en herregård brændte for nylig ned og er nu under total genopbygning.

I andre lande er dette også almindeligt, bl.a. har nogle af de oprindelige Bauhausbygninger i Dessau i Tyskland været næsten helt revet ned og er nu genopbygget, præcist som i 1920'erne. Dette sker også i en stigende erkendelse af, at de bærende bevaringsværdier, der er knyttet til modernismens betonbyggerier, brutalistiske eller ej, ikke ligger i en omsorgsfuld bevaring af materialernes originale substans, som eksempelvis ved barokkens

jernene også i fremtiden være ret udsatte. Dette bør kunne løses ved at udføre disse af rustfrit stål.

Det vil heller ikke være noget problem at bygge et lille isoleret hus med et styret klima hen over hver

bygninger, men snarere i bygningernes form, idé og atmosfære – bl.a. opnået gennem rummenes proportioner samt overfladekarakter og farver.

I Japan bliver de traditionelle shintohelligdomme revet ned og bygget op på ny hvert tyvende år. Det sker, fordi kontakten til guderne herved fornyes, men man holder på den måde også både håndværket og byggetraditionerne ved lige. Og har konstant et flot, nyt tempel.

HVAD MED ØKONOMIEN? Ja, man sparer jo en arkitektkonkurrence til mange millioner kroner. Derudover vil man på Vikingskibshallen, trods den dårlige tilstand af betonen, formentlig kunne genbruge en del af den nuværende bygning, især de indvendige konstruktioner, bl.a. trappe, niveauspringet og de indvendige betonsøjler. Men resten, piloteringen, de udvendige facader, gulvet, taget og de ikke-bærende gavle, skal udføres helt nyt – efter de oprindelige tegninger. Men denne gang skulle levetiden gerne være 100-120 år.

Vi beholder dermed fortsat et dansk og internationalt arkitektonisk mesterværk fra 1960'erne. Ikke det 'originale' værk, men en omhyggelig og lodig replika, ligesom de fem sejlene vikingeskibskopier, eller de japanske shintotempler.

Om kontakten til vejrguderne herved fornyes, er nok et spørgsmål, men en sikring mod de forventede fremtidige oversvømmelser af Roskilde Fjord skal klares et helt andet sted end længst nede i bunden af fjorden. Og her skal der nok virkelig brutale midler til.

SØREN VADSTRUP